

בסייעתא דשמיא

שירים

גן נעול

ויטע ה' אֱלֹהִים גן בעדן מקדם

וישם את האדם

ויקח את האדם

ויצו על האדם

ויפל על האדם

לקח מן האדם

ויביאה אל האדם

ויקרא אל האדם

ויגרש את האדם

ויאמר ה' אל האדם

לך לך

וילך

ויקח ויצא ויבוא

ויעבר ויבן

ויעתק ויבן ויקרא

ויסע

וידד ויעל

וילך ויקרא

נִגְנֹו עֲדֹו

נִנְעַל גֹו

דְּרָכֵיו גִּדְּדֹו

נְתִיבוֹתָיו עֲוֹו

אֶרֶץ אֲרָאָה

שָׂא עֵינֶיהָ

פְּתוּחַ שַׁעַר

לְגוֹי צָדִיק

עַץ חַיִּים

כַּפּוֹת מְנַעוֹל

בְּנֵי תְמוּתָהּ

בְּאֶרֶץ צִיָּה

פְּרֵי צָדִיק

אֲשֶׁל חַיִּים

לֹקַח נַפְשׁוֹת

לְחַיֵּי עוֹלָם

שִׁלַּח עוֹבֵד
גֶּרֶשׁ שׁוֹמֵר
שִׁכְנוּ כְּרוּבִים
לְשֹׁמֵר דֶּרֶךְ

עוֹבֵד אֱלֹקִים
שׁוֹמֵר בְּרִית
יִצְוָה בָּנִים
לְשֹׁמֵר דֶּרֶךְ

אֶזְלוּ מִים
חֹרֵב נֶהָר
גֵּל נָעוּל
מַעֲזֵן חֲתוּם

מָטָר שָׁמַיִם
לְנַחֲלֵי מִים
מָטָל שָׁמַיִם
תִּשְׁתֶּה מִים

אֲרוּרַת עֲצָבוֹן

תִּצְחַק בְּשָׁעֵרִים

לְרֵבֶת עֲצָב

יִצְחַק שׁוֹמֵעַ

קוֹץ וְדִדְדִּיר

דָּגָן וְתִירוֹשׁ

עֶפְרָת תָּשׁוּב

וְרִבְעֵי יָשׁוּב

♦ ♦ ♦

הָאָרֶץ הַלְזוּ הַנְּשֻׁמָּה

הִיתָה כְּגֹן עֵדֶן

וַיֵּשֶׁם מִדְבָּרָהּ כְּעֵדֶן

וַעֲרִבְתָּהּ כְּגֹן ה'

שִׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה יִמָּצֵא בָּהּ

תּוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה

גן נעול – מקורות

וישע ה' אֱלֹהִים גֵּן בְּעֶדֶן מִקְדָּם... וישם שם את האדם... ויקח ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם...
ויצו ה' אֱלֹהִים עַל הָאָדָם... ויִּפֹּל ה' אֱלֹהִים תִּרְדְּמָה עַל הָאָדָם... הַצֵּלַע אֲשֶׁר לָקַח מִן
הָאָדָם... ויביאה אֶל הָאָדָם... ויקרא ה' אֱלֹהִים אֶל הָאָדָם... ויגרש את האדם...

(בראשית, ב – ג)

ויאמר ה' אֵל אַבְרָם לֵךְ לְךָ... וילך... ויקח... ויצא... ויבוא... ויעבר... ויבן... ויעתק...
ויבן... ויקרא... ויסע... וירד... ויעל... וילך... ויקרא...

(בראשית, יב – יג)

וויצור ה' אֱלֹהִים אֶת "הָאָדָם" (בראשית ב ז), בזכותו של אברהם. א"ר לוי "הָאָדָם"
הגדול בענקים (יהושע יד טו), זה אברהם, למה קורא אותו גדול שהיה ראוי להבראות
קודם לאדם הראשון, אלא אמר הקב"ה שמא יקלקל ואין מי שיבא לתקן תחתיו, אלא הרי
אני בורא את האדם תחלה שאם יקלקל יבא אברהם ויתקן תחתיו.

(בראשית רבה יד אות ו, ראה שם עוד)

גַּלְמֵם תִּבְנִיתֶךָ (תִּבְנִיתֶךָ) מִן הָאָדָמָה יֵצֵאתָ, וְעַל עֵץ הַדַּעַת אוֹתוֹ הִפְקַדְתָּ וּפְקַדְתָּ, דְּבַרְךָ זָנַח
וְנִזְנַח מֵעֵדֶן... זְכַרְתָּ בְרִית לְתַמִּים בְּדוֹרוֹ... טָעוּ בְּעֶשְׂרָם וּבָנוּ [וַיִּבְנוּ] מִגְדָּל... יְחִיד אֵב הַמּוֹן
פְּתָאם כְּכוּכָב, זָרַח מְאֹד כְּשֶׁדִּים לְהָאִיר בְּחֶשֶׁךְ, כְּעֶסֶף הַפְּרֵת בְּשׁוֹרֵף פְּעֵלֹ...
(אתה כוננת, סדר העבודה ליום הכיפורים למנהג הרבה קהילות. ראה מקבילות בשאר
פיוטי סדר העבודה)

תיקון חטא אדם על ידי אברהם: זוה"ק ח"א; פג ע"א, קבח ע"א, רלז ע"א.

דנשמטא דאדם עאלת בגלגולא דאברהם... לבתר אתלביש ביצחק... וכן יעקב אתגלגל
ביה...

תרגום:

שנשמטו של אדם באה בגלגול באברהם... אחר התלבשה ביצחק... וכן יעקב, התגלגלה
בו...

(תיקוני זוהר, תיקונים נוספים, תיקון ב, ועוד מקומות ברעיא מהימנא ובתיקוני זוהר)

אדם הראשון קודם חטאו היה במצב עליון מאוד ממה שהוא האדם עתה... והנה בחטאו ירד מאד ממדריגתו... ואברהם לבדו נבחר במעשיו ונתעלה ונקבע להיות אילן מעולה ויקר כפי מציאות האנושית במדריגתו העליונה...
(דרך ה', חלק ב פרק ד)

וּשְׁכֹן מִקְדָּם לְגֵן עֵדֶן אֶת הַכְּרִבִּים וְאֵת לֶחֶט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת... (בראשית ג כד)	נִגְזַר עֵדֶן נִנְעַל גֵּן דְּרָכָיו גִּדְּרוּ נְתִיבוֹתָיו עָוִי
גֵּן נָעוּל... (שיר השירים ד יב)	

וכגנתא דעדן דלית רשו לגבר למיעל לגוה, אלהין צדיקיא
דנפשתהון משתלחין לגוה על יד מלאכיא...
תרגום:
וכגן עדן שאין רשות לאיש להיכנס לתוכו, מלבד הצדיקים
שנפשותיהם נשלחות לתוכו על ידי המלאכים...
(תרגום שם)
לשון הכתוב: גִּדְּרָה דְרָכָיו בְּנִיזִית נְתִיבָתִי עֹוֶה:
(איכה ג ט)

אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ (בראשית יב ז)	אֶרֶץ אֲרָאָךְ שָׂא עֵינֶיךָ פְּתוּחַ שַׁעַר לְגוֹי צְדִיק
שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָתָּה שָׂם צִפְנָה וְנִגְבְּהָ וְקִדְמָה וַיָּמָּה (בראשית יג ד)	

וְהַכְנַעְנִי אֵץ בְּאֶרֶץ. הא אתמר דעד כדין שלטא חויא בישא
דאתלטיא, ואייתי לוויטין על עלמא, דכתיב אָרֹר כְּנָעַן עֶבֶד
עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֻחָיו (בראשית ט כד), ונאמר אָרֹר אָתָּה מְכַל
הַבְּהֵמָה וגו' (שם ג יג). ותמן אתקריב אברהם לגבי קב"ה...
תרגום:
וְהַכְנַעְנִי אֵץ בְּאֶרֶץ. הנה נאמר שעד עתה שלט הנחש הרע,

שירים ♦ גן נעול | קבה

שהתקלל והביא קללות על העולם. שנאמר ארור כנען עבד
עבדים יהיה לאחיו ונאמר ארור אתה מכל הבהמה וגו' (שם
ג יג). ושם התקרב אברהם אל הקב"ה...

(זוה"ק חלק א עט ע"ב, וראה גם עג ע"א)

פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אַמנים:

(ישעיה כו יב)

... פותחין לו שערי גן עדן שנאמר פתחו שערים ויבא גוי
צדיק שמר אַמנים...

(שבת קיט ע"ב)

לשמר את דרך עץ החיים:

(בראשית ג כד)

גן נעול... יבא דודי לגנו... באתי לגני... על פפות המנעול

(שיר השירים, ד – ה)

ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם:

(בראשית כא לג)

ויטע אשל בבאר שבע. הקיצוץ שקצץ אדם הראשון, תיקנו
אברהם.

(זוהר חדש, פרשת כי תבוא)

פרי צדיק עץ חיים ולקח נפשות חכם:

(משלי יא ל)

ולקח נפשות חכם. מי שהוא חכם קונה לו נפשות
שמלמדם דרך טוב והרי הם לו כאלו קנאם כענין שנאמר
זאת הנפש אשר עשו בחרן' (בראשית יב ה).

(רש"י שם)

והצדיק בשכר עמלו לתקן את הרשע זוכה לבסוף לרזא
דעץ החיים... וזה סוד פרי צדיק עץ חיים... שיזכה לפריו
של עץ החיים, ואכל וחי לעולם. וזה שכתוב ולקח נפשות

עץ חיים

כפות מנעול

בני תמותה

בארץ ציה

פרי צדיק

אשל חיים

לוקח נפשות

לחיי עולם

חכם', כמו שעשה אברהם אבינו, בסוד זאת הנפש אשר
עשו בחרף...
(רמ"ד וואלי שם)

יזהשענו תחת העץ' (בראשית יח ד) ... כד חב אדם, בעץ
הדעת טוב ורע חב, דכתיב "ומעץ הדעת וגו'". ואיהו ביה
חב וגרם מותא לעלמא... וכד אתא אברהם, באילנא אחרא
אתקין עלמא דהוא אילנא דחיי, ואודע מהימנותא לכל בני
עלמא.
תרגום:

יזהשענו תחת העץ' (בראשית יח ד) ... כשחטא אדם, בעץ
הדעת טוב ורע חטא, שנאמר "ומעץ הדעת וגו'". והוא בו
חטא, וגרם מוות לעולם... וכשבא אברהם, בעץ אחר תיקן
את העולם, שהוא עץ החיים, והודיע את האמונה לכל בני
העולם.
(זוה"ק ח"א, קב ע"ב)

וַיִּנְחָחוּ בְּגֵן עֵדֶן לְעִבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ
(בראשית ב טו)

וַיִּשְׁלַחְהוּ ה' אֱלֹהִים מִגֵּן עֵדֶן לְעַבְדָּהּ אֲשֶׁר לָקַח
מִשָּׁם: וַיִּגְרֶשׁ אֶת הָאָדָם וַיִּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגֵן עֵדֶן אֶת הַכְּרִבִּים
וְאֵת לֶהֱט הַחֹרֵב הַמִּתְהַפֶּכֶת לְשִׁמֹּר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים:
(בראשית ג, כג – כד)

בַּעֲבוּר אַבְרָהָם עֲבָדִי
(בראשית כו כד)

וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִשְׁמֹר
(בראשית יז ט)

כִּי יִדְעָתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשִׁמְרוּ
דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט...
(בראשית יח יט)

שְׁלַח עוֹבָד
גִּרְשׁ שׁוֹמֵר
שִׁכְנו כְּרוֹבִים
לְשִׁמֹּר דֶּרֶךְ

עוֹבַד אֱלֹקִים
שׁוֹמֵר בְּרִית
יֵצֵא בְּנִים
לְשִׁמֹּר דֶּרֶךְ

שירים ♦ גן נעול | קבו

וְנִשְׁתּוּ מִים מֵהַיָּם וְנָהָר יִחָרֵב וַיִּבֶשׁ:

(ישעיה יט ה)

אֲזָלוּ מִים מִנִּי יָם וְנָהָר יִחָרֵב וַיִּבֶשׁ:

(איוב יד יא)

אֲזָלוּ מִים

חָרֵב נָהָר

גַּל נָעוּל

מַעֲזַן חֲתוּם

כִּי בָיוֹם אֶכְלֹךְ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת... דָּא אִיהוּ [- זֶה הוּא] וְנָהָר
יִחָרֵב וַיִּבֶשׁ...

(זוה"ק ח"א, כו ע"א, עיין שם)

וְנָהָר יִחָרֵב וַיִּבֶשׁ, דֹּאִיהוּ נָהָר דְּנַפִּיק מַעְדָּן דֹּאשְׁקִי לִיה לְגַן...

תרגום:

וְנָהָר יִחָרֵב וַיִּבֶשׁ, שֶׁהוּא הִנָּהָר שִׁיּוּצָא מַעְדָּן שֶׁהִשְׁקָה אֶת
הַגֶּן...

(תיקוני זוהר, תיקון מב)

לְהַרְחִיבָה וְהַעֲמִיקָה: הָרֵב יַחֲיִאל מֵאִיר, מַעֲמָקֵי יָם, אֵב תִּשְׁפֹּ, מֵאִמֶּר כּוּ; הָרֵב שְׁנִיאוֹר בּוֹרִטוֹן, אִוְרוֹת יַעֲקֹב, דְּרוֹשׁ יִרְיָחוֹ עִיר הַתְּמָרִים'.

גַּל נָעוּל מַעֲזַן חֲתוּם

(שיר השירים ד יב)

כַּמְּבֹעַ דְּמִיָּין חִיָּין דְּנַפִּיק מִתְּחוּת אֵילָנָא וּמִתְּפִרֵּשׁ לְאַרְבַּעָה
רִישֵׁי נִהְרִין...

תרגום:

כַּמְּעִיָּין מִים חִיִּים שִׁיּוּצָא מִתַּחַת הָעֵץ וּנְחָלֵק לְאַרְבַּעָה רֵאשֵׁי
נִהְרוֹת...

(תרגום שם)

וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְדִשְׁתָּהּ... לְמִטֵּר הַשָּׁמַיִם
תִּשְׁתָּה מִים:

(דברים יא יא)

מִטֵּר שָׁמַיִם

לְנַחֲלֵי מִים

מִטֵּל שָׁמַיִם

תִּשְׁתָּה מִים

כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מִבִּיאֵךְ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מִים...

(דברים ח ז)

וַיִּתֵּן לָךְ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם...

(בראשית כז כח)

אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בְּעִבְדֶּךָ בְּעֵצְבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ:

(בראשית ג יז)

וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא וַיִּמְצָא בִּשְׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים
וַיְבָרְכֵהוּ ה':

(בראשית כו יב)

הָרֶבֶה אֲרֶבָּה עֲצָבוֹנָךְ וְהַרְגָּךְ בְּעֵצְבִי תִלְדֵי בָנִים...

(בראשית ג טז)

וְתֹאמַר שָׂרָה צָחֹק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים כָּל הַשְּׁמֵעַ יִצְחָק לִי:

(בראשית כא ו)

יצחק עשה לי אלוקים... ומשמע דהוי איפכא מחסרון
'בעצב תלדי בנים' שבחטא הקדמוני, והדר 'ויזרע יצחק'
וימצא מאה שערים' בהיפוך מקלקולא ד'בעצבון תאכלנה'
דרישא. ותרי היפוך עיצבון הוי שורש שמחת 'אז ימלא
שחוק פיננו' שלעתיד לבוא...

(הרב דוב קוק, כאייל תערוג, פרשת וירא)

וְקוֹץ וְדִרְדָּר תַּצְמִיחַ לָךְ וְאֹכְלֶתָ אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה:

(בראשית ג יח)

וַיִּתֵּן לָךְ הָאֱלֹהִים... וְרֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ:

(בראשית כז כח)

תא חזי, בשעתא דההוא נחש אייתי לווטין על עלמא,
ואתלטיא ארעא, וְלֹאֲדָם אָמַר כִּי שְׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתְּךָ וְגו',
אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בְּעִבְדֶּךָ וְגו' (בראשית ג יז), דלא תהא
עבדא פירין ואיבין כדקא יאות, לקבל דא ומשמני הארץ.
בְּעֵצְבוֹן תֹּאכְלֶנָּה, לקבל דא, מִטַּל הַשָּׁמַיִם. וְקוֹץ וְדִרְדָּר
תַּצְמִיחַ לָךְ, לקבל דא, וְרֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ. בְּזַעַת אֶפֶד תֹּאכֵל
לֶחֶם, לקבל דא, יַעֲבֹדוךָ עָמִים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָךְ לְאוֹמִים, דאינון
יעבדון ארעא ויפלחון בחקלא, כמה דאת אמר וּבְנֵי נֹכַח

אֲרוּרָת עֲצָבוֹן

תַּצְחֹק בְּשְׁעָרִים

לְרֶבֶת עֵצָב

יִצְחָק שׁוֹמֵעַ

קוֹץ וְדִרְדָּר

דָּגָן וְתִירֹשׁ

עֶפֶר תְּשׁוּב

וְרִבְעֵי יֶשׁוּב

אֲכָרִיכֶם וְכוֹרְמִיכֶם (ישעיה סא ה), וכלא נטל יעקב דא לקבל
דא, ומדיליה נטל.

תרגום:

בוא ראה, בשעה שאותו נחש הביא קללות על העולם
והתקללה הארץ, מה כתוב, וְלֹאֲדָם אָמַר כִּי שְׁמַעְתָּ לְקוֹל
אֲשֶׁתְּךָ וְגו', אַרְוָה הָאֲדָמָה בְּעֶבְדְּךָ וְגו' (בראשית ג יז),
שלא תהא עושה פירות ותבואה כראוי. כנגד זה, וּמִשְׁמַנִּי
הָאָרֶץ. בְּעֶצְבוֹן תֹּאכְלֶנָּה, כנגד זה, מִטַּל הַשָּׁמַיִם. וְקוֹץ וְדֹרְדֹר
תַּעֲמִיחַ לָךְ, כנגד זה, וְרוֹב דָּגָן וְתִירוֹשׁ. בְּזַעַת אֶפֶךָ תֹּאכַל
לֶחֶם, כנגד זה, יַעֲבֹדְךָ עַמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָךְ לְאוֹמִים, שהם
יעבדו את הארץ ויעבדו בשדה, כמו שנאמר, וּבְנֵי נֹכַר
אֲכָרִיכֶם וְכוֹרְמִיכֶם (ישעיה סא ה). והכל נטל יעקב, זה כנגד
זה, ומשלו נטל.

(זוה"ק ח"א, קמג ע"ב. ראה גם קמה ע"ב – קמו ע"א)

עד שויבך אל האדמה כי ממנה לקחת כי עפר אתה ואל
עפר תשוב:

(בראשית ג יט)

תקבר בשיבה טובה: ודור רביעי ישובו הנה

(בראשית טו, טו – טז)

ואמרו הארץ הליו הנשמה היתה כגן עדן

(יחזקאל לו לה)

הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם כי אחד קראתיו ואברהם וארבה: כי נחם ה'
ציון נחם כל חרבתיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ה' ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול
זמרה:

(ישעיה נא, ב – ג)

וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם

קול ה'

מִתְחַלֵּף בְּגֵז

קול בִּכְח

קול בְּהֶדֶר

וְהָאָדָם?

הָאָדָם עֵרֶם

טִמָּא שְׁפָתַיִם

עֵרֶל שְׁפָתַיִם

עֵרֶל לֵב

עֵרֶל בָּשָׂר

וְקוֹל ה' בָּא!

וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאַשְׁתּוֹ

וַיִּפֹּל אֲבָרָם עַל פָּנָיו

וַיִּסְתֵּר מִשֶּׁה פָּנָיו

וַיֵּרָא הָעָם וַיִּנּוּעוּ

וַיַּעֲמֵדוּ מֵרְחוֹק

במערות צורים

במחילות עפר

מפחד ה'

מהדר גאווה

ויתחבא האדם – מקורות

בראשית ג, ח – י:

וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן לרוח היום ויתחבא האדם ואשתו מפני ה'
אלהים...

ויאמר את קולך שמעתי בגן ואירא כי עירם אנכי ואחבא:

תהלים כט ד:

קול ה' בכח קול ה' בהדר:

ישעיה ו, ד – ה:

וינעו אמות הספים מקול הקורא והבית ימלא עשן:
ואמר אזי לי כי נדמיתי כי איש טמא שפתים אנכי ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב
כי את המלך ה' צבאות ראו עיני:

שמות ו, יב – ל:

ואני ערל שפתים... הן אני ערל שפתים...

עצי עדן (רי"י הלוי) פרשת שמות, עמוד קיח:

... ומטעם זה היה משה ערל שפתים, כי ידוע כי חטא אדם הראשון היה פגם הברית
כמ"ש רז"ל (סנהדרין לח ע"ב) משוך בערלתו היה, וידוע (ספר יצירה פ"א מ"ג) כי
פגם הברית ופגם הלשון אחד...

ראה עוד: זוה"ק ח"ב דף כה ע"ב; רעיא מהימנא ח"ג דף כח ע"א; פרי צדיק פרשת וארא
אותיות ו – ט.

יחזקאל מד ט:

כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' כָּל בֶּן נָכַר עֵרֵל לֵב וְעֵרֵל בֶּשֶׁר לֹא יָבוֹא אֶל מִקְדָּשִׁי...

סנהדרין לח ע"ב:

רבי יצחק אמר, מושך בערלתו היה [אדם הראשון]. כתיב הכא [– כתוב כאן] (הושע
ו, ז) והמה כאדם עברו ברית וכתוב התם [– וכתוב שם] (בראשית יז, יד) את בריתי
הפר.

תיקוני זוהר, תחילת תיקון סט:

אדם בהאי קאב, כמה דאוקמוה מארי מתניתין אדם הראשון מושך בערלתו הוה, ודא
גרים עריין בעלמא... זוהמא דאטיל נחש בחוה (שבת קמו ע"א)... ואיהי שאור
שבעיסה דאיתמר עליה (ברכות יז ע"א) מי מעכב שאור שבעיסה... ואיהו איבא...
דאתמר ביה (בראשית ג ו) וַתִּקַּח מִפִּרְיוֹ וַתֹּאכַל... ובגינה אוקמוה מארי מתניתין אדם
מושך בערלתו הוה.

תרגום:

אדם בזה חטא, כמו שהעמידו בעלי המשנה 'אדם הראשון מושך בערלתו היה', וזה
גרם עריות [= ערוה] בעולם... הזוהמה שהטיל הנחש בחוה (שבת קמו ע"א)... והיא
השאור שבעיסה שנאמר עליה (ברכות יז ע"א) 'מי מעכב שאור שבעיסה'... והוא
הפרי... שנאמר בו (בראשית ג ו) וַתִּקַּח מִפִּרְיוֹ וַתֹּאכַל... ובגללה העמידו [= ועליה
אמרו] בעלי המשנה 'אדם מושך בערלתו היה'.

ראה גם: זוה"ק ח"א לה ע"ב; תיקוני זוהר, תיקון סט בכמה מקומות, תיקון ע קכח ע"ב.

בראשית יז ג:

וַיִּפֹּל אֲבָרָם עַל פָּנָיו...

שירים ♦ ויתחבא האדם | קלג

רש"י שם:

ויפל אברם על פניו. ממורא השכינה, שעד שלא מל לא היה בו כח לעמוד ורוח הקדש נצבת עליו, וזהו שנאמר בבלעם נופל וגלוי עינים, בברייתא דר' אליעזר מצאתי כן (פרקי דר' אליעזר פרק כ"ט).

תיקוני זוהר, תיקון סט, קטו ע"א:

...וַאֲיָרָא כִּי עִירוֹם אֲנִכִּי וְאַחְבָּא (בראשית ג י), איתמר [- נאמר] באדם 'ואחבא' וַאֲיָתִמֵּר [- ונאמר] במשה וַיִּסְתֵּר מִשְׁחַת פָּנָיו (שמות ג ו).

זוהר הקדוש, חלק א, כח ע"א [ראה שם בהרחבה]:

וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהִים [מתהלך בגן] וגו' (בראשית ג ח), כד קריבו לטורא דסיני. הדא הוא דכתיב הַשְׁמַע עִם קוֹל אֱלֹהִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ וגו' (דברים ד לג).

תרגום:

וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהִים [מתהלך בגן] וגו' (בראשית ג ח), כשהתקרבו להר סיני. זה מה שכתוב הַשְׁמַע עִם קוֹל אֱלֹהִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ וגו' (דברים ד לג).

ראה עוד: תיקוני זוהר, תיקון יט, מא ע"ב; שם, תיקון סא, צד ע"א; שם, תיקון סט, ק ע"ב, קב ע"א, קיב ע"א.

זוהר הקדוש, חלק ב, פא ע"ב:

וַיֵּרָא הָעָם וַיִּנָּעוּ וַיַּעֲמְדוּ מֵרָחֵק (שמות כ טו), דחמו מה דחמו. 'וינעו' כמה דאת אמר "וינעו" אַמּוֹת הַסָּפִים מִקּוֹל הַקּוֹרָא (ישעיה ו ד).

תרגום:

וַיֵּרָא הָעָם וַיִּנָּעוּ וַיַּעֲמְדוּ מֵרָחֵק (שמות כ טו), שראו מה שראו. 'וינעו' כמו שנאמר "וינעו" אַמּוֹת הַסָּפִים מִקּוֹל הַקּוֹרָא (ישעיה ו ד).

ישעיה ב, יז יט:

וְשַׁח גְּבוּהוֹת הָאָדָם וְשָׁפַל רוּם אַנְשִׁים וְנִשְׁגַּב ה' לְבָדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא: וְהָאֱלִילִים כָּלִיל יִחְלָף: וּבָאוּ בַּמַּעְרוֹת צָרִים וּבַמַּחֲלוֹת עֹפְרִים מִפְּנֵי פֶחַד ה' וּמִהֲדַר גְּאוֹנָם...

וַיֵּאבֶק

אִיבָה אֶשִׁית

אִיבַת עוֹלָם

עֲבֶרֶת נֶצַח

זְעוּמֵי עוֹלָם

הוא יְשׁוּפֶךְ רֹאשׁ

וְלֹאִים יֵאֱמָר

וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עֶקֶב

מִלֹּאִים יֵאֱמָר

הוא יְשׁוּפֶךְ רֹאשׁ

וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר

וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עֶקֶב

וְרַב, יַעֲבֹד צָעִיר

אִמְלֵאָה הַחֲרִיבָה

הַתְּמִלָּאָה צָר

מִחֲרֹבֶן יְרוּשָׁלַיִם

וְסִחְרָה שֶׁל צָר

יֵאָכֵל בִּירוּשָׁלַיִם

עָרוֹם מִתַּמָּם

וְתָם מַעֲרִים

הוֹלֵךְ גָּחוֹן

קִצּוֹץ רַגְלִים

אוֹחֵז יָרֵךְ

לְהַצְלִיעַ מִתְּנִים

עִם עֶקֶשׁ תִּתְּפֹתֵל

וְעִם נָחֵשׁ תִּתְּנַחֵשׁ

נָחֵשׁ יִדּוֹן נָחֵשׁ

וַיַּעֲקֹב יָגִיד עֲקֵב

הוּא שָׂפָךְ עֲקֵב

וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ רֹאשׁ

הוּא שָׂפָךְ עֲקֵב

וְאַתָּה תִּאֲחֹזֵנּוּ בְּעֲקֵב

אֲחֹז בְּעֲקֵבוֹ

וְאֲחֹז בְּזַנְבוֹ

וְהָיָה לְמִטָּה בְּכַפֶּךָ

קלו | נבואות האבות ♦ סדר, מבנה ומשמעות

טל את המטה

והד על קדקדו

טוב שבנחשים

שוף את ראשו

נקבת במטוי

ראש פרזיו

מבית רשע

ראש מחצת

שברת ראשי תנינים על המים

ויאבק – מקורות

וַאִיבָה אֲשִׁית בִּינְךָ וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין זֶרְעֶךָ וּבֵין זֶרְעָה...

(בראשית ג טו)

וַיִּשְׁטֹם עָשׂוֹ אֶת יַעֲקֹב...

(בראשית כז מא)

כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' הִנְנִי אֵלֶיךָ הַר שְׁעִיר... יַעֲן הָיִיתָ לְךָ אֵיבָתָ
עוֹלָם...

(יחזקאל לה, ג – ה)

כֹּה אָמַר ה' עַל שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי אֲדָוָם וְעַל אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֵנּוּ
עַל רִדְפּוֹ בַּחֲרֹב אָחִיו וְשָׁחַת רַחֲמָיו וַיִּטְרֹף לְעַד אָפוּ וְעִבְרָתוֹ
שְׁמֶרָה נֶצַח:

(עמוס א יא)

וְאֵת עָשׂוֹ שָׁנֵאתִי... וְקִרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רִשְׁעָה וְהָעָם אֲשֶׁר זָעַם
ה' עַד עוֹלָם:

(מלאכי א, ג – ד)

א"ר יצחק, כתיב וַיִּתְּרֹצְצוּ הַבָּנִים בַּקֶּרֶב וְהָאִמָּה אִם כֵּן לָמָּה
זֶה אֲנִי וְתִלְךָ לְדָרֶשׁ אֶת ה' (בראשית כה כב) לֹאֵן אֶתֶר
אֲזַלְתָּ, לְבִי מִדְּרָשׁ דָּשָׁם וְעֵבֶר, וַיִּתְּרֹצְצוּ הַבָּנִים בַּקֶּרֶב, וְהָאִמָּה
דְּתַמֵּן הוּא הָהוּא רִשְׁעָה דְעָשׂוֹ, אִגָּח קֶרְבָּא בֵּיהּ בִּיעֲקֹב, וַיִּתְּרֹצְצוּ, אֶתְבְּרוּ, כִּמְהָ דְאִמְרִינֵן רִצְצָן אֶת מוֹחוֹ, אֶתְבְּרוּ דָא
עִם דָּא וְאֶתְפְּלִגּוּ.

תא חזי, דא סטרא דרוכב נחש, ודא סטרא... קדישא...

(זוה"ק, ח"א, קלז ע"ב)

אֵיבָה אֲשִׁית

אֵיבָת עוֹלָם

עִבְרָת נֶצַח

זְעוּמֵי עוֹלָם

הוא יְשׁוּפֶךָ ראש
וְלֹאִם יֶאֱמָן
וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עֶקֶב
מִלֹּאִם יֶאֱמָן

... הוא יְשׁוּפֶךָ ראש וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עֶקֶב:
(בראשית א טו)

וַיֹּאמֶר ה' לָהּ שְׁנֵי (גִּיּוֹם) גִּוִּים בְּבִטְנָךְ וְשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֶּעִיד
יִפְרְדּוּ וְלֹאִם מִלֹּאִם יֶאֱמָן...
(בראשית כה כג)

הוא יְשׁוּפֶךָ ראש
וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר
וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עֶקֶב
וְרַב, יַעֲבֹד צָעִיר

וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר אמר רב הונא אם זכה 'יעבד' ואם לאו
'יעבד'.
(בראשית רבה סג אות ז)

ורב יעבוד צעיר. לא זכר עמהם מלת את שהיא מורה על
הפעול. והנה הדבר מסופק ולא באר מי יעבוד את חבירו,
הרב את הצעיר או הצעיר את הרב, אלא שיש בו מעט
ביאור, כי ברוב הפועל הוא הראשון... והיה זה שלא
התבאר הענין בנבואה הזאת לפי שפעמים יעבוד רב את
הצעיר כמו שהיה בימי דוד, ופעמים יעבוד הצעיר את הרב
כמו שהוא היום. ומעט הביאור שיש בנבואה זו, כי רוב
הימים הרב יעבוד את הצעיר לפיכך היה הפועל ראשון, וכן
יהיה אחר שוב שביתנו.
(רד"ק כה כג, ראה גם 'לקח טוב' שם)

אִמְלָאָה הַחֲרֵבָה

יַעַן אֲשֶׁר אָמְרָה צֹר עַל יְרוּשָׁלַם הָאֵחָ... אִמְלָאָה הַחֲרֵבָה:
(יחזקאל כו ב)

אִמְלָאָה הַחֲרֵבָה, אם מלאה זו חרבה זו ואם מלאה זו חרבה
זו. רב נחמן בר יצחק אמר מהכא וְלֹאִם מִלֹּאִם יֶאֱמָן
(בראשית כה, כג).
(פסחים מב ע"ב; מגילה ו ע"א)

הַתְּמַלְאָה צֹר
מִחֲרֵבַן יְרוּשָׁלַם
וְסִחְרָה שֶׁל צֹר
יֵאָכֵל בִּירוּשָׁלַם

מלאם יאמן. לא ישוו בגדולה, כשזה קם זה נופל, וכן הוא
אומר 'אמלאה החרבה' (יחזקאל כו ב) לא נתמלאה צור
אלא מחרבנה של ירושלים.
(רש"י בראשית כה כג)

שירים ♦ ויאבק | קלט

וְהָיָה מִקֵּץ שִׁבְעִים שָׁנָה יִפְקֹד ה' אֶת צֶרֶךְ... וְהָיָה סַחְרָה
וְאֶתְנַנָּה קֹדֶשׁ לֹה' לֹא יֵאָצֵר וְלֹא יִחְסַן כִּי לִישָׁבִים לִפְנֵי ה'
יְהִי סַחְרָה לֶאֱכֹל לְשִׁבְעָה וְלִמְכֹּסָה עֲתִיק:
(ישעיה כג, יז – יח)

וְהִנָּחַשׁ הָיָה עָרוֹם... וַיֹּאמֶר אֶל הָאִשָּׁה אַף כִּי אָמַר אֱלֹהִים
לֹא תֹאכְלוּ מִכָּל עֵץ הָגֶן:
(בראשית ג א)

וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם
(בראשית כה כז)

בָּא אַחִיד בְּמִרְמָה
(שם כז לה)

וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פְּעָמִים
(שם לו)

אזדמן יעקב בחכמתו ובעקימו, דאייתי ברכאן עליה דיעקב
דאיהו כגוונא דאדם הראשון, ואתנטלו מההוא חויא דאיהו
שפת שקר, דכמה שקרא אמר וכמה מלי דשקרא עבר, בגין
לאטעאה ולאייטאה לווטין על עלמא, בגין כך אתא יעקב
בחכמה ואטעי לאבוי, בגין לאייטאה ברכאן על עלמא,
ולנטלא מניה מה דמנע מעלמא, ומדה לקבל מדה הוה.
ועל דא כתיב וַיֵּאָהֶב קַלְלָה וְתִבּוּאָהּ וְלֹא חֶפֶץ בְּבִרְכָּהּ
וְתִרְחַק מִמֶּנּוּ (תהלים קט יז), עליה כתיב אָרוּר אַתָּה מִכָּל
הַבְּהֵמָה וּמִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה (בראשית ג יד), ואשתאר ביה
לדרי דרין, ואתא יעקב ונטיל מניה ברכאן...
תרגום:

הזדמן יעקב בחכמה ובעקמימות [- ערמה], שהביא ברכות
על יעקב שהוא כמו אדם הראשון. ונלקחו מאותו נחש
שהוא 'שפת שקר', שכמה שקר אמר וכמה דברי שקר
עשה, בכדי להטעות ולהביא קללות על העולם. מפני כך
בא יעקב בחכמה והטעה את אביו, בשביל להביא ברכות
על העולם, ולקחת ממנו [- מעשיו, הנחש] מה שמנע

ערום מתמם
ותם מערים

מהעולם, ומידה כנגד מידה היה.

ועל זה כתוב וַיֵּאָהֵב קָלָלָהּ וַתְּבוֹאֶהוּ וְלֹא חָפֵץ בְּבִרְכָּהּ
וַתַּחֲזֹק מִמֶּנּוּ (תהלים קט יז), עליו כתוב אָרוּר אַתָּה מְכַל
הַבְּהֵמָה וּמְכַל חַיֵּת הַשָּׂדֶה (בראשית ג יד), ונשאר בו לדורי
דורות, ובא יעקב ולקח ממנו ברכות...

(זוה"ק, ח"א, קמג ע"א. ראה גם לה ע"ב)

על גִּחְוֹנָךְ תִּלְדֶּךָ

(בראשית ג יד)

וַיֵּנַע בְּכַף יָרְכוֹ וַתִּקַּע כַּף יָרֵךְ יַעֲקֹב... וְהוּא צֹלַע עַל יָרְכוֹ

(בראשית לב כו – לב)

הוֹלֵךְ גִּחְוֹן

קִצּוֹץ רַגְלִים

אוֹחֵז יָרֵךְ

לְהַצְלִיעַ מִתַּנִּים

פתח ואמר וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים אֶל הַנָּחֹשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹאת אָרוּר
אַתָּה מְכַל הַבְּהֵמָה וּגְוִי עַל גִּחְוֹנָךְ תִּלְדֶּךָ (בראשית ג יד). מאי
על גִּחְוֹנָךְ תִּלְדֶּךָ, דאתברו סמכין דיליה וקציצו רגליו ולית
ליה על מה דקאים, וכד ישראל לא בעאן לסמכא ליה
לאורייתא, אינון יהבין ליה סמכין ושוקין לקיימא
ולאתקפא בהו.

תא חזי כמה עקימו וחכימו אתחכם בההוא ליליא ההוא
דרכיב נחש לקבליה דיעקב, דהא איהו הוה ידע דכתיב
הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדִים יָדֵי עֵשָׂו (בראשית כו כב), ואי פסיק
קלא דיעקב, כדין והידיים ידי עשו, בגין כך אסתכל לכל
סטרין לאבאשא ליה ליעקב ולאפסקא קליה...

וַיֵּרָא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ. מַה עֲבַד, מִיד וַיֵּנַע בְּכַף יָרְכוֹ, דאתחכם
לקבליה, אמר כיון דאתברו סמכין דאורייתא, מיד אורייתא
לא אתתקף, וכדין יתקיים מה דאמר אבוהון הקול קול יעקב
והידיים ידי עשו, וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תִּרְיֵד וּפְרָקֶתָ עָלָיו מֵעַל צְוֹאֲרֹךְ
(שם מ).

תרגום:

פתח ואמר, וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים אֶל הַנָּחֹשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹאת אָרוּר
אַתָּה מְכַל הַבְּהֵמָה וּגְוִי עַל גִּחְוֹנָךְ תִּלְדֶּךָ (בראשית ג יד). מה זה
על גִּחְוֹנָךְ תִּלְדֶּךָ?, שנשברו הסומכים שלו ונקצצו רגליו,
ואין לו על מה שיעמוד. וכשישראל אינם רוצים לסמוך את
התורה, הם נותנים לו סומכים ושוקים לעמוד ולהתחזק

בהם.

בא ראה, כמה עקמימות וחכמה התחכם באותו לילה [–] של מעבר יבוק] אותו שרוכב נחש נגד יעקב, שהרי הוא היה יודע מה שכתוב **הַקֵּל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיִּדִים יָדֵי עֹשֹׂו** (בראשית כז כב), ואם נפסק קולו של יעקב, אזי 'והידיים ידי עשו'. בגלל כך הסתכל לכל הצדדים להרע ליעקב ולהפסיק קולו...

וַיֵּרָא כִּי לֹא יָכֹל לֹו. מה עשה, מיד **וַיַּעַבְדְּ בְּכַף יָרְכוֹ**, שהתחכם נגדו. אמר, כיוון שנשברו סומכיו [– תומכיו] התורה, מיד התורה לא מתחזקת, ואזי יתקיים מה שאמר אביהם הקול קול יעקב והידיים ידי עשו, **וְהָיָה כְּאִשֶּׁר תִּרְדּוּ וּפְרָקֶתָ עָלוֹ מַעַל צִוְּאָרְךָ** (שם מ).

(זוה"ק פרשת וישלח, קעא ע"א)

עַם עֹקֵשׁ תִּתְּפֹתֵל

וְעַם נָחֵשׁ תִּתְּנַחֵשׁ

ותא חזי, יעקב הוה ידע דעשיו הוה ליה לאתדבקא בהווא חוייא עקימא, ועל דא בכל עובדוי אתמשך עליה כחוייא עקימא אחרא בחכמתא בעקימו והכי אצטריך.

ואתייא דא, כי הא דאמר רבי שמעון, מאי דכתיב **וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים** (בראשית א כא), דא יעקב ועשו...

וכלא בחכמה וברמאות לגביה. מאי טעמא, משום דכתיב **וְעַם עֹקֵשׁ תִּתְּפֹתֵל** (תהלים יח כז), בגין דאיהו חוייא בישא, עקים רוחא, חכים לאבאשא...

תרגום:

ובוא ראה, יעקב היה יודע שעשיו היה לו להידבק באותו נחש עקום [– ערום, ערמומי], ולכן בכל מעשיו נמשך עליו כנחש עקום אחר, בחכמה, בעקמימות [– בערמה], וכך צריך.

ובא זה [= והרי זה] כמו שאמר ר' שמעון, מה זה שכתוב **וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים** (בראשית א כא), זה יעקב ועשו...

והכל בחכמה וברמאות כלפיו. מה הטעם, משום שכתוב **וְעַם עֹקֵשׁ תִּתְּפֹתֵל** (תהלים יח כז). בגלל שהוא נחש רע, עקום רוח, חכם להרע... (זוה"ק ח"א, דף קלח)

נָחֵשׁ יִדּוֹן נָחֵשׁ
וַיַּעֲקֹב יָגוּד עֲקֵב

דָּן יִדִּין עָמוּ... יְהִי דָן נָחֵשׁ עָלֵי דָד...
(בראשית מט, טז – יז)

מקורות להעמקה: זוה"ק ח"א רמג ע"ב, ח"ג קצד ע"ב.

גָּד גָּדוֹד יָגוּדְנוּ וְהוּא יָגַד עֲקֵב:
(בראשית מט יט)

דפרח י' מ'גיד' הנשה דאיהי י' דיעקב, ואשתאר איהו
עקב...
תרגום:
שפרחה י' מ'גיד' הנשה שהיא י' של 'יעקב', ונשאר הוא
עקב...
(תיקוני זוהר, תיקון נו)

יָגַד עֲקֵב שֶׁל עָשׂוּ... וּנְמָצָא שֶׁעַל זֶה אָמַר עָשׂוּ לְאֲבִיו
וַיַּעֲקֹבְנִי זֶה פְּעָמִים (בראשית כז לו)...
(מגלה עמוקות, בחוקותי, על הפסוק 'אז תרצה')

... הוּא יִשׁוּפֵךְ רֹאשׁ וְאַתָּה תִּשׁוּפְנוּ עֲקֵב:
(בראשית א טו)

הוּא שָׁפֵךְ עֲקֵב
וְאַתָּה תִּשׁוּפְנוּ רֹאשׁ
הוּא שָׁפֵךְ עֲקֵב
וְאַתָּה תִּאֲחֲזֶנּוּ בְּעֵקֶב

ותא חזי, בגין דאתמשך עשו אבתריה דההוא נחש, אזיל
עמיה יעקב בעקימא, כנחש דאיהו חכים, ואיהו אזיל
בעקימו, כמה דאת אמר וְהִנֵּחַשׁ הָיָה עָרוֹם וגו' (בראשית ג
א), חכים. ועובדוי דיעקב לגביה הוו ליה כנחש... ותנינן,
בא להרגך, אקדים אנת וקטליה. כתיב, בִּבְטָן עֲקֵב אֶת אָחִיו
(הושע יב ד)... הדא הוא דכתיב (בראשית כח) וַיִּדּוּ אוֹחֲזֹת
בְּעֵקֶב עָשׂוּ...
תרגום:

ובוא ראה, בגלל שנמשך עשו אחרי אותו נחש, הלך עימו
יעקב בעקמימות, כמו נחש שהוא חכם, והוא הולך
בעקמימות. כמו שנאמר וְהִנֵּחַשׁ הָיָה עָרוֹם וגו' (בראשית ג
א), חכם. ומעשיו יעקב כלפיו היו לו כנחש... ושנינו 'בא
להרגך, הקדם אתה והרגו' – 'הבא להרגך השכם להרגו'
(יומא פה ע"ב ועוד). כתוב, בִּבְטָן עֲקֵב אֶת אָחִיו (הושע יב

ד... זה מה שכתוב (בראשית כח) וַיֵּדֹ אֹחֲזֹת בַּעֲקֵב עֲשׂוֹ...
(זוה"ק, ח"א, קלח ע"א)

וַיֵּנַע בְּכַף יְרִיכּוֹ (שם כו), ואשתאר אִיהו עקב, דאִיהו דש
בעקב, ודא רזא וַיֵּדֹ אֹחֲזֹת בַּעֲקֵב עֲשׂוֹ (שם כה כו) (דאִיהו
דש בעקב בגלותא ובעולא דמלכותא דשבעין אומין, דהוא
לזנב ולא לראש).
תרגום:

וַיֵּנַע בְּכַף יְרִיכּוֹ (שם כו), ונשאר הוא [- יעקב] עקב, שהוא
[- עשו] דש בעקב. וזה סוד וַיֵּדֹ אֹחֲזֹת בַּעֲקֵב עֲשׂוֹ (שם כה
כו). שהוא [- עשו] דש בעקב בגלות ובעול מלכות של
שבעים אומות, שהוא [- יעקב] לזנב ולא לראש.
(תיקוני זוהר תיקון נו)

וכשיאחז משה בשורש נחש... ויתהפך מנחש למטה, אז
יהיה גאולה שלימה, שנאמר 'ואחזו בזנבו ויהיה למטה
בכפו', וכה"א וַיֵּדֹ אֹחֲזֹת בַּעֲקֵב עֲשׂוֹ, סוד הגאולה...
(רמוני זהב, לבוב תקמ"ג, פרשת בלק)

טול מקל והך על קדקדמ
(מטבע לשון חז"ל, סנהדרין ח ע"א)

וכל רכב מצרים... ומהיכן היו הבהמות הללו? ... טוב
שבנחשים רצוץ את מוחו
(רש"י שמות יד ז. מכילתא ומדרש תנחומא שם)

אם בִּים עֲבֶרְתָּ... מַחֲצֵת רֹאשׁ מִבֵּית רָשָׁע עֲרוֹת יְסוֹד עַד
צִוָּאר סֵלָה: נִקְבַּת בְּמַטְיוֹ רֹאשׁ (פרזו) פְּרִזְיוֹ... דְּרַכַּת בֵּים
סוּסִיךְ חֲמֹר מִים רַבִּים:
(חבקוק ג, ח – טו)

אַחֲז בַּעֲקֵבוֹ
וְאַחֲז בְּזַנְבוֹ
וְהָיָה לְמִטָּה בְּכַפּוֹ

טל את המטה
והך על קדקדו
טוב שבנחשים
שוף את ראשו

נִקְבַּת בְּמַטְיוֹ
רֹאשׁ פְּרִזְיוֹ
מִבֵּית רָשָׁע
רֹאשׁ מַחֲצֵת

שְׁבִרַת ראשי
תנינים על המים

אתה פורדת בעזר ים שְׁבִרַת ראשי תנינים על המים: אתה
רצפת ראשי לזיתן תתננו מאכל לעם לצייס:
(תהלים עד, יג – יד)

המעין ימצא הקבלות נוספות בין תהלים עד לחבקוק ג
ולספר חבקוק כולו. להעמקה והרחבה ראה דבריו של הרב
יחיאל מאיר, 'מעמקי ים' (אב תשפ), מאמר ז ומאמר כו.

ויקרא בשם ה'

קראו בשמותם

עלי אדמות

אדם ביקר

נמשל כבהמות

עושי קנין

תופשי כנור

לוטשי נחשת

בוטחים בחילם

מתהללים בעשרם

וחדלו לעולם

♦ ♦ ♦

מחללי שם

שטפמו ים

וקוראי בשם

משתית עולם

אֲנֹשִׁי הַשֵּׁם
בְּנִי בְּלִי שֵׁם
נִבְּאוּ מִן הָאָרֶץ
וּבְאַהֲלֵי שֵׁם
יִשְׁכֵּן הַשֵּׁם
לְשׁוֹם שְׁמוֹ בָּאָרֶץ

מִבּוֹנֵי מִגְדָּל
עוֹשֵׂי שֵׁם
פָּרַשׁ עֲבָרֵי
מִזְרַע שֵׁם
וַיְבֹן מִזְבֵּחַ
וַיִּקְרָא בְשֵׁם
בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם

הִנֵּה יָמִים בָּאִים
שָׁפָה בְּלוּלָה
לְשָׁפָה בְּרוּרָה
עוֹשֵׂי שֵׁם
יִקְרָאוּ בְשֵׁם
וְחוֹסֵי בְשֵׁם
לְתַהֲלָה וּלְשֵׁם

ויקרא בשם ה' – מקורות

וַיֵּצֵא קִין מִלִּפְנֵי ה' וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ נֹד קִדְמַת עֵדֶן:
וַיַּדַּע קִין אֶת אִשְׁתּוֹ וַתֵּהָר וַתֵּלֶד אֶת הָנוֹד וַיְהִי בְנָה עֵיר
וַיִּקְרָא שֵׁם הָעֵיר כְּשֵׁם בְּנוֹ הָנוֹד:
(בראשית ד, טז – יז)

וַיַּדַּע קִין אֶת אִשְׁתּוֹ וַיִּבְרָא אֶת אֲדָמָה עָלֵי אֲדָמָה:
וַיִּבְרָא אֶת אֲדָמָה עָלֵי אֲדָמָה:
וַיִּבְרָא אֶת אֲדָמָה עָלֵי אֲדָמָה:
וַיִּבְרָא אֶת אֲדָמָה עָלֵי אֲדָמָה:
וַיִּבְרָא אֶת אֲדָמָה עָלֵי אֲדָמָה:
וַיִּבְרָא אֶת אֲדָמָה עָלֵי אֲדָמָה:
(בראשית ד, טז – יז)

וַיִּבְרָא אֶת אֲדָמָה עָלֵי אֲדָמָה:
וַיִּבְרָא אֶת אֲדָמָה עָלֵי אֲדָמָה:
וַיִּבְרָא אֶת אֲדָמָה עָלֵי אֲדָמָה:
וַיִּבְרָא אֶת אֲדָמָה עָלֵי אֲדָמָה:
וַיִּבְרָא אֶת אֲדָמָה עָלֵי אֲדָמָה:
וַיִּבְרָא אֶת אֲדָמָה עָלֵי אֲדָמָה:
(תהלים מט, יב – יג)

וַיִּבְרָא אֶת אֲדָמָה עָלֵי אֲדָמָה:
וַיִּבְרָא אֶת אֲדָמָה עָלֵי אֲדָמָה:
וַיִּבְרָא אֶת אֲדָמָה עָלֵי אֲדָמָה:
וַיִּבְרָא אֶת אֲדָמָה עָלֵי אֲדָמָה:
וַיִּבְרָא אֶת אֲדָמָה עָלֵי אֲדָמָה:
וַיִּבְרָא אֶת אֲדָמָה עָלֵי אֲדָמָה:
(בראשית שם, יט – כב)

קראו בשמותם
עלי אדמות
אדם ביקר
נמשל כבהמות

עושי קנין
תופשי כנור
לזושי נחשת

בוטחים בחילם
מתהללים בעשרם
♦
וחדלו לעולם

הבטחים על חילם וברב עשרם יתהללו:
אח לא פדה יפדה איש לא יתן לא־להים כפרו:
ויקר פדיון נפשם וחדל לעולם:
(תהלים שם, ז – י)

מחילי שם
שטפמו ים
וקוראי בשם
משתי עולם

ולשת גם הוא ילד בן ויקרא את שמו אנוש אז הוחל לקרא
בשם ה':
(בראשית שם, פסוק כו)
אז הוחל – לשון חולין, לקרא את שמות האדם ואת שמות
העצבים בשמו של הקדוש ברוך הוא לעשותן עבודה זרה
ולקרותן אלהות.
(רש"י שם. יש שלא גרסו ברש"י 'לשון חולין', אך יש
ראשונים אחרים שפירשו כן)
א"ר אחא אתם עשיתם עצמכם עבודת כוכבים וקראתם
לשמכם אף אני אקרא למי הים לשמי ואכלה אותן האנשים
מן העולם.
(בראשית רבה על אתר – פרשה כג אות ז)
אז הוחל לקרא בשם ה'. אז התחילו צדיקי הדור לדרוש
לרבים את שם ה', כענין ויקרא שם ה' אֵל עולם. כי
הוצרכו לסתור דעות עובדי כוכבים, וגלולים שהתחילו אז,
כדברי רז"ל.
(ספורנו שם, וכעין זה במפרשים נוספים)
שת – שממנו הושתת העולם.
(מדרש אגדה שם, במדבר רבה פרשה יד אות יב)

הַנְּפִלִים הָיוּ בָּאָרֶץ בְּיָמֵים הָהֵם וְגַם אַחֲרֵי כֵן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְּנֵי
הָאֱלֹהִים אֶל בָּנוֹת הָאָדָם וַיִּלְדּוּ לָהֶם הֵמָּה הַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר
מְעֹלָם אֲנָשֵׁי הַשָּׁם:
(בראשית ו ד)

אנשי השם. א"ר אחא 'בני נבל גם בני בלי שם', ואת
אמרת אנשי השם? ...
(בראשית רבה פרשה כו אות ז)

בְּנֵי נָבֶל גַּם בְּנֵי בְּלִי שָׁם נִכְאוּ מִן הָאָרֶץ:
(איוב ל ח)

יִפֹּת אֱלֹהִים לִיִּפֹּת וַיִּשְׁכֹּן בְּאַהֲלֵי שָׁם
(בראשית ט כז)
וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם בּוֹ לִשְׁכֹּן שְׁמוֹ שָׁם
שָׁמָּה תִּבְיֹאוּ...
(דברים יב יא)

כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל שְׁבִטֵיכֶם
לָשׁוּם אֶת שְׁמוֹ שָׁם לִשְׁכֹּנוֹ תִּדְרָשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה:
(שם, ה)

כִּי הָאָמֶנֶם יֹשֵׁב אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עַל הָאָרֶץ
(דהי"ב ו יח)

וַיֹּאמְרוּ הִבֵּה נִבְנֶה לָנוּ עִיר וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַּשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה לָנוּ
שֵׁם פֶּן נִפּוֹץ עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ:
(בראשית יא ד)

אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן, 'אשרי האיש אשר לא
הלך בעצת רשעים' – זה אברהם אבינו, שלא הלך בעצת
אנשי דור הפלגה, שרשעים היו, שנאמר 'הבה נבנה לנו
עיר'.
(ע"ז, יח – יט)

אֲנָשֵׁי הַשָּׁם
בְּנֵי בְּלִי שָׁם
נִכְאוּ מִן הָאָרֶץ

וּבְאַהֲלֵי שָׁם
יִשְׁכֹּן הַשָּׁם
לָשׁוּם שְׁמוֹ בָּאָרֶץ

מִבּוֹנֵי מִגְדָּל
עוֹשֵׂי שָׁם
פָּרֶשׁ עֲבָרִי
מְזֹרַע שָׁם
וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ
וַיִּקְרָא בְּשֵׁם
♦
בְּשֵׁם ה' אֵיל עוֹלָם

וַיִּגְדַּל לְאַבְרָם הָעֵבֶרִי... רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר כָּל הָעוֹלָם כּוֹלֵוּ
מֵעֵבֶר אֶחָד וְהוּא מֵעֵבֶר אֶחָד.

(בראשית רבה פרשה מב אות ח)

וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' וַיִּקְרָא בְשֵׁם ה':

(בראשית יב ח)

וַיִּטַּע אֲשֶׁל בְּבֶאֱר שִׁבְעַת וַיִּקְרָא שָׁם בְּשֵׁם ה' אֶל-עוֹלָם:

(שם כא לג)

כִּי אִזְ אַהֲפֹךְ אֶל עַמִּים שְׁפָה בְרוּרָה לִקְרֹא כָלִם בְּשֵׁם ה'
לְעַבְדּוֹ שְׁכֵם אֶחָד: ...

וְהַשְׁאֲרֵתִי בְּקִרְבֶּךָ עַם עֲנִי וְדָל וְחֹסֵר בְּשֵׁם ה': ...

וְהוֹשַׁעְתִּי אֶת הַצֹּלָעָה וְהַנִּדְחָה אֶקְבֹּץ וְשִׁמְתִּים לְתַהֲלָה וְלִשֵּׁם
בְּכָל הָאָרֶץ בְּשֵׁתֶם:

בָּעֵת הַהִיא אָבִיָּא אֶתְכֶם וּבָעֵת קִבְצִי אֶתְכֶם כִּי אֲתֹן אֶתְכֶם
לִשֵּׁם וְלְתַהֲלָה בְּכָל עַמֵּי הָאָרֶץ בְּשׁוּבִי אֶת שְׁבוּתֵיכֶם לְעֵינֵיכֶם
אָמַר ה':

(צפניה ג, ט – כ)

הִנֵּה יָמִים בָּאִים

♦

שְׁפָה בְרוּרָה

לְשְׁפָה בְרוּרָה

עוֹשֵׂי שֵׁם

וַיִּקְרָאוּ בְשֵׁם

וְחֹסֵי בְשֵׁם

לְתַהֲלָה וְלִשֵּׁם

אמר הקדוש ברוך הוא, בעולם הזה על ידי יצר הרע חלקו בריותי ונחלקו לשבעים לשון
אבל לעוה"ב משוין כולן כתף אחד לקרוא בשמי ועובדין אותי שנאמר 'כי אז אהפך אל
עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה' לעבדו שכם אחד'.

(מדרש תנחומא הנדפס, סוף פרשת נח, וכעין זה בתנחומא מהדורת בובר)

א"ר חייא אשתמע דכלא במלא דפומא תלייא, דהא כיון דאתבלבל מיד "ויפץ ה' אותם
משם" אבל בזמנא דאתי מה כתיב "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם
ה' לעבדו שכם אחד" וכתיב "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו
אחד" (זכריה יד ט), ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

תרגום:

אמר ר' חייא, נודע שהכל במאמר הפה תלוי. שהרי כיון שהתבלבל [– מאמר הפה, שפת
הדיבור], מיד "ויפץ ה' אותם משם". אבל לעתיד לבוא מה כתוב "כי אז אהפוך אל עמים
שפה ברורה לקרא כלם בשם ה' לעבדו שכם אחד", וכתוב "והיה ה' למלך על כל הארץ
ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד" (זכריה יד ט), ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

(זוהר סוף פרשת נח, ח"א, ע"ו ע"ב)

לְמָה יִשְׁבֶּת

רוֹבֵץ בֵּין מְשֻׁפְּתִים
בְּעֵמֶק כְּאַיִלָּה שֶׁלֹּחַ
וְשׁוֹמֵעַ שְׁרִיקוֹת עֲדָרִים
לְמָה מְשֻׁפְּתִים יִשְׁבּוּ?

יוֹצֵא חוֹף אֲנִיּוֹת
בְּשֹׁדֵה חֶרֶף נֶפֶשׁוֹ
וְאוֹרֵב עָלֵי אֶרֶח
לְמָה יִגֹּר אֲנִיּוֹת?

שׁוֹכֵן חוֹף יָמִים
בְּשֹׁדֵה חֶרֶף לָמוֹת
וְיוֹשֵׁב מִשְׁמַנֵּי אֶרֶץ
לְמָה מִפְּרָצִים שֹׁכֵן?

לְמָה לְעֶזְרֶת ה' לֹא בָּאוּ
לְעֶזְרֶת ה' בְּגִבּוֹרִים?

לְמָה?

